

Список використаної літератури:

1. Equality and non-discrimination. Annual Report 2019. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities. Paris, 2019. P. 18-24.
2. Mangold v. Helm. Case C-144/04, 29.05.2004. ECJ 22 November 2005. C-144/04 (Mangold). URL : https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo1_6308/

Шамара О.В.

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, доцент,
радник директора Державної наукової
установи «Інститут інформації, безпеки і
права Національної академії правових
наук України»

Книженко О.О.

доктор юридичних наук, професор
професор кафедри кримінального права
та кримінології
Національної академії Служби безпеки
України

Комашко В.В.

кандидат юридичних наук, Заслужений
юрист України
завідувач відділу правової та
антикорупційної
політики Центру безпекових досліджень
Національного інституту
стратегічних досліджень

**ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ – ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Стратегією національної безпеки України визначено поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов, серед яких слід виділити:

- загострення змагання між США і Китайською Народною Республікою за світове лідерство. Посилення міжнародної конкуренції із застосуванням усіх інструментів національної сили - політико-дипломатичних, воєнних, економічних, інформаційно-психологічних, кіберзасобів;

- зростання викликів трансатлантичній та європейській єдності, що може спричинити ескалацію наявних і виникнення нових конфліктів. Ситуацією намагається скористатися Російська Федерація, яка продовжує збройну агресію проти України;

- Російська Федерація для відновлення свого впливу в Україні продовжує гібридну війну, системно застосовує політичні, економічні, інформаційно-психологічні, кібер- і воєнні засоби;

- посилення угруповань збройних сил Російської Федерації та їх наступального потенціалу, регулярне проведення масштабних військових навчань поблизу державного кордону України, що свідчить про збереження загрози військового вторгнення;

- зростання мілітаризації територій тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим та міста Севастополя;

- збереження загрози з боку Російської Федерації вільному судноплавству у Чорному та Азовському морях, Керченській протоці;

- загроза безпеці України, інших держав Балто-Чорноморського регіону з боку діяльності Російської окупаційної адміністрації та збройних формувань Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях АР Республіки Крим та міста Севастополя, в окремих районах Донецької та Луганської областей України, які грубо порушують права й свободи людини і громадянина;

- діяльність спеціальних служб іноземних держав, насамперед Російської Федерації, які продовжують розвідувально-підривну діяльність проти України, намагаються підживлювати сепаратистські настрої, використовують організовані злочинні угруповання і корумпованих посадових осіб, прагнуть зміцнити інфраструктуру впливу.

Серед основних напрямів зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки Стратегією національної безпеки України визначено, що державний суверенітет, територіальна цілісність, демократичний конституційний лад та інші життєво важливі національні інтереси мають бути захищені також від невоєнних загроз з боку Російської Федерації та інших держав, зокрема спроб спровокувати внутрішні конфлікти. У свою чергу пріоритетними завданнями правоохоронних, спеціальних, розвідувальних та інших державних органів відповідно до їх компетенції є:

- активна та ефективна протидія розвідувально-підривній діяльності, спеціальним інформаційним операціям та кібератакам, російській та іншій підривній пропаганді;

- запобігання, виявлення та припинення проявів сепаратизму, тероризму, екстремізму, припинення діяльності незаконних збройних формувань, політично мотивованого насильства та інших зазіхань на конституційний лад.

Національні інтереси України відображають фундаментальні цінності та прагнення українського народу, його потребу в належних умовах

життєдіяльності, а також цивілізовані шляхи їх створення і способи задоволення. Саме на базі чіткого й однозначного, тобто визначеного в офіційному нормативно-правовому акті, уявлення про національні інтереси України як сукупність потреб щодо належних умов життєдіяльності та прогресивного розвитку можна сформулювати загальні правила дослідження проблем національної безпеки, виявлення загроз національним інтересам, їхньої класифікації, пошуку оптимальних за складом та використанням сил і засобів, які дозволять забезпечити захист національних інтересів у напрямі нейтралізації потенційних та реальних загроз і небезпек [2].

Кримінально-правовий захист саме цих пріоритетних національних інтересів України передбачено розділом I «Злочини проти основ національної безпеки України» Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України), до якого включено такі статті: 1) дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади (ст. 109); 2) посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110); 3) фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2); 4) державна зрада (ст. 111); 5) посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112); 6) диверсія (ст. 113); 7) шпигунство (ст. 114); 8) перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114-1). Розміщення цієї групи злочинів першими в Особливій частині КК України свідчить про їх особливу суспільну небезпеку.

Стратегією забезпечення державної безпеки визначено серед загроз державної безпеки недостатня ефективність державних органів, непослідовність та незавершеність реформ складових сил безпеки, недосконалість механізмів правового, організаційного, кадрового, фінансового, матеріально-технічного забезпечення процесу розвитку системи забезпечення державної безпеки підвищують уразливість держави до загроз і знижують ефективність заходів із протидії таким загрозам. Стратегією визначено, що забезпечення державної безпеки – створення умов для забезпечення захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності та демократичного конституційного ладу й інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз Україні [3].

Виходячи із вищезазначеного, змісту прийнятих положень нового Закону України «Про національну безпеку України» у 2018 році, Стратегії національної безпеки України у 2020 році та Стратегії забезпечення державної безпеки у 2022 році, варто переглянути диспозиції та санкції, якими передбачено кримінальну відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України розділу I Особливої частини КК України.

Указом Президента України від 7 серпня 2019 року № 584/2019 затверджено Положення про Комісію з питань правової реформи та склад зазначеної Комісії [4]. Комісія з питань правової реформи є консультативно-

дорадчим органом при Президентові України, діяльність якої ґрунтується на засадах верховенства права, відкритості та прозорості, професіоналізму і добросовісності, самоврядності та незалежності в ухваленні рішень. Робочою групою з питань розвитку кримінального права, в рамках роботи Комісії з питань правової реформи підготовлено проєкт нового КК України, яким внесені суттєві зміни до редакції кримінально-правових норм (диспозицій, санкцій), якими передбачено відповідальність за злочини проти державної безпеки [5].

Проєктом нового КК України передбачено розділ 9.1 «Злочини проти державної безпеки», яким передбачено відповідальність за вчинення діянь: 1) діяння, спрямовані на зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 9.1.3); 2) діяння, спрямовані на зміну територіальної цілісності чи недоторканності державного кордону України (ст. 9.1.4); 3) публічні заклики до антиконституційних діянь (ст. 9.1.5); 4) фінансування злочинів проти державної безпеки (ст. 9.1.6); 5) зрада Україні (ст. 9.1.7); 6) шпигунство (ст. 9.1.8); 7) диверсія (ст. 9.1.9); 8) використання військового формування з протиправною метою (ст. 9.1.10).

Розробниками нового КК України виводиться з КК України таке поняття, як «Злочини проти основ національної безпеки України» та вводяться новий термін «Злочини проти державної безпеки».

Слід зазначити, що у ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» надано визначення понять:

а) «державна безпека» – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру;

б) «національна безпека України» – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

Виходячи із наведених в Законі дифініцій слід констатувати, що державна безпека по відношенню до національної безпеки України має обмеження та передбачає захищеність відповідних життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру. Тобто, авторами проєкту нового КК України пропонується під час військової агресії з боку Російської Федерації та анексії АР Крим звузати інструментарій правозастосовчих органів до захисту державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру.

Отже, зважаючи на наведене вище, треба констатувати, що шляхом уведення державної безпеки, як об'єкта складів злочинів, описаних статтями, поміщеними до розділу 9.1 «Злочини проти державної безпеки» проєкту нового Кримінального кодексу України, розробниками суттєво звужується

об'єкт охорони та залишено за межами захисту такі соціальні цінності, як захист національних інтересів суспільства, людини і громадянина [6, с. 207].

У проєкті нового КК України вказано на те, що злочини проти державної безпеки належать до злочинів 5 ступеня (так званій базовий ступінь тяжкості, без урахування ознак складу злочину, які змінюють ступінь тяжкості злочину). Згідно зі ст. 3.1.6. Проєкту за злочин 5 ступеня призначається таке покарання як ув'язнення строком від шести до восьми років. Це означає, що проєктом КК України депеналізовано окремі злочини проти основ національної безпеки України. Передусім йдеться про такі з них як: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст.109 КК України), державна зрада (ст.111 КК України), диверсія (ст.113 КК України) та шпигунство (ст.109 КК України). Чинним кримінальним законодавством встановлено значно суворіші санкції, особливо коли йдеться про останні три із зазначених злочинів, за які передбачено можливість призначення покарання до 15 років позбавлення волі. Як бачимо, проєктом КК України пропонується зменшити покарання майже вдвічі. Такий підхід викликає чимало запитань, особливо, зважаючи на нинішню ситуацію, яка склалась в нашій державі, через призму визначених потенційних та реальних загроз національній безпеці України. За зростаючої кількості в останні роки вказаної категорії злочинів пропонуване зменшення покарання навряд чи здатне стимулювати осіб до правомірної поведінки, як це визначено п.1 ч. 2 ст. 1.1.2 проєкту КК України.

Необхідно констатувати, що в проєкті нового КК України не в повній мірі ураховано сучасні доробки вчених з питань конструювання кримінально-правових санкцій та пеналізації кримінальних правопорушень. Визначаючи вид, розмір та строк покарання необхідно виходити із засад встановлення санкцій у кримінальному праві, додержання яких здатне забезпечити виконання завдання, визначеного ст. 1.1.2. проєкту нового КК України [7].

Список використаної літератури:

1. Указ Президента України від 14.09.2020 №392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL : <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
2. Бантишев О. Ф., Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації) : моногр. 3-е вид., переробл. та доп. Луганськ : Вид-во ТОВ «Віртуальна реальність», 2014. 198 с.
3. Указ Президента України від 16.02.2022 № 56/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки». URL : <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>

4. Указ Президента України від 07.08.2019 № 584/2019 «Про затвердження Положення про Комісію з питань правової реформи та її склад». URL : <https://www.president.gov.ua/documents/5842019-28949>.

5. Проект нового Кримінального кодексу України. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

6. Шамара О., Книженко О., Кириченко О., Комашко В. Вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України – проблеми трансформації кримінального законодавства в сучасних умовах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спеціальний випуск № 2. С. 200-210.

7. Книженко О. О. Теоретичні засади встановлення санкцій у кримінальному праві : монограф. Харків : Акта, 2013. 384 с.